

sutrenje
ili
bogdanovo
prvo
javljanje
radmila gikić

koju je trebalo da ispuni. Iz daljine u kojoj je bila, slutio sam — vladala je tišina, ali i nemir. U kasnu noć, kada sam znao da više ne može doći, zatvarao sam se u svoj svet, a znao sam da ću se ujutru probuditi rano, i izaći na put kao u šetnju, i time započeti novo čekanje. Moj hod bili su minuti, pogled se pretvarao u traganje: hoću li je, najzad, ugledati u svom vidokrug, hoće li najzad doći? Osećao sam se beznačajno, a ništa nisam činio da prekratim neizvesnost: mogao sam joj telefonirati, na posao ili u stan, uzgred, pitajući je hoće li i kada doći. Ali, plašio sam se da ne p. e. naglim, čekao sam da dođe i time razgovor s njom odgodim za susret. To čudesno iščekivanje, najzad, bilo mi je drago i ja sam se saživeo u toj igri sutrenja.

Kada je kiša počela da pada, uplašio sam se da će, ukoliko tada dođe, pokisnuti, video bih je kako nosi kofer, slutio joj lice zasulo kapima. A ja sam, oduvek, činilo mi se, s kišom u dosluhu; ona se javljala pre svakog mog polaska na put, a sada sam osećao da pada zato što Milica hita ka meni. U stvari, od šuma kiše po lišću, slivanja niz oluk, udaranja po putu, nisam mogao dobro da razaznam i osluškujem korake, i zato se po prvi put javio gnev u meni, ali saznanje da ona nagoveštava Miličin dolazak i da je kiša, za sada, jedino što delim s Milicom — stižavalo me je i ujedno, zbog svega toga, i radovalo.

Ako dođe dok kiša bude padala, kuda da je povedem, šta da joj pokažem u mome gradu? Da vreme provedemo samo u mom ateljeu ili stanu, hoće li se osećati zatočnom, izneverenom, hoće li pomisliti da ne želim nikuda da je vodim, da je želim samo za sebe sačuvati? Jer i ja sam se, uvek, u vreme kišno zatvarao u svoj atelje i tek kasno u noć odlazio u stan, a često bih i prespavao pored nedovešnih slika. Kiša je nada mnom imala moć osamljivanja, i da je mogla da govori to bi bio jedini moj sagovornik. Isuviše dobro sam je poznavao, i čini mi se da je uvek bila prisutna kada sam ja želeo i svojim polaskom na put izazivao je iznudujući od nje blagoslov.

Sutradan, kiša nije prestajala: iz brda, kao iz vulkana, kuljala je magla i vraćala se k nebu. Tako zagledanog, trgla bi me moćna misao na iščekivanju Milice: da li je, možda, dok sam bio u lutajućem pogledu, došla. A zatim, ponovo bih odlazio u šetnju. Hodao sam, odlazio van grada, u brda, u cerovu šumu, kratkih crnih stabala, u kamenjar, bez travki, gde sam se još više osećao nezaštićenim. I kao da su sva stabla hrlila k meni, tako bih se hitro vraćao na put, a zatim, niz obronak ka orahu koji se nadnosio nad gradom. Odatle sam mogao videti put kojim bi Milica morala proći.

Ako dođe dok svetlosti bude bilo?

Ni ne nadajući se, kao da u mom svetu nikada nije ni postojala, iznenada došla je Jela. Od susreta s Milicom, ona je nenadno prestala da živi u mom svetu pod navalom novog susreta. Kada je Jela došla, prvotna iznenađenost brzo je prošla, istoga trenu znao sam da njoj više ne pripadam i da joj to moram odmah reći, i mislio sam, razumeće kada joj kažem da sada živim u iščekivanju da Milica dođe. Jela je znala da sam se nedavno vratio s puta, a da sam pre toga nekoliko dana bio u bolnici — mala iscrpljenost, malaksalost i opuštenost tela — te je, činilo mi se, zbog toga pohitala da me vidi.

Želeći da Jela što pre ode od mene, da mi prisustvom ne remeti mir, jer u trenutku susreta s Milicom želeo sam biti sam — obećao sam da ću je uskoro posetiti i da ćemo razgovarati o svemu, a video sam da je naslutila da je u meni nemir njoj neznan. Toga trenutka nisam joj mogao ništa pričati o Milici, plašeći se da me neće razumeti, a ujedno, da će time biti svaka izgovorena reč pre nagljena. Žurno sam is-

pratio Jelu pod izgovorom da hitam lekaru, što sam morao i učiniti, a bio sam siguran da u tim časovima Milica ne može doći. Moj prijatelj, lekar, koji se inače brine za moju krvnu sliku, pritisak, prehlade, i time još više unosi nemir u moj život, brzo je uvideo da ga ne slušam, da njegove slušalice i aparati nisu sada pravo merilo stanja moga tela, krvi, kože — te me je dopratio do vrata s poslednjim opomenama o mogućnosti pogoršanja moga zdravlja. No, vraćao sam se mirnije i pored njegovog naglašavanja da je bolje da nekoliko dana ponovo provedem u bolnici: da bismo time, ubeđivao me je, otklonili i najmanju sumnju na bolest, ili, pak, počeli s jačom dozom lečenja. Vraćao sam se u žurbi da bih se namestio ispred štafelaža i boja sa namerom da pokušam da slikam.

U žagoru, u nekolicini svojih prijatelja, među kojima je bila i Jela, ugledao sam Milicu. Sve moje dotadašnje pripreme bile su uzaludne i drugačije zamišljene; pomalo zbunjen, pošao sam k njima, ali, ugledavši me, Milica se izdvojila i pošla k meni. Njeni koraci učinili su mi se dugi, spori: video sam da hoda k meni, ali kao da nikada neće stići, nazirao sam joj smeh, ali je bio dalek, video sam da mi pruža ruku, ali je nisam prihvatio: a onda je stala ispred mene.

Video sam svoje Ja.

Sedeli smo u sobi. Dan je bio prozračak i hladnjikav, a njen usposteni, tromi govor ostavljao je još više prostora za stud. Nakon svake izgovorene rečenice upirala je pogled u mene i time kao da je želela da sazna i potvrdi u sebi da li su njene reči doprle do mene. I mada smo pričali o nevažnim stvarima, osetio sam kako se i sam privikavam na njen ton i da ne želim ništa suvišno reći; a tišina koja je ponekad bila između nas, dobila je punoću i ton koji do tada nisam poznavao.

Kada sam počeo da pripadam Milici, shvatio sam da od Jele ne mogu otići: video sam udvojeni život. Tada sam vreme podelio na prošlo i vreme kada je Milica postojala.

Spoznao sam Jelu.

Ona je poznavala anatomiju moga tela. Tek kada sam sreo Milicu, shvatio sam da je moja bolest umišljena: da sam ja, u stvari, bio vena u koju je Jela ubadala iglu opita, da je od mojih mišića, kože, očiju, pluća — pravila analize i pothranjivala sopstvenu bolest. Ponekad, videla je u meni čoveka koji nestaje, čiji mišići odumiru, ćelije se gube, pore se zatvaraju, i svakim danom postajao sam sve manji, sićušniji. Jedini spas i otrežnjenje video bih u radu, zatvarao bih se u atelje, besomučno se spajao s bojama, a nastale slike bile su moje bekstvo od bolesti; tih dana izbegavao sam i Jelu, ali, kako bih se brzo umarao i osećao beskrajno osamljen, ponovo bih je tražio. Kao da je mom radu i mojim slikama bila potrebna iscrpljenost, nasilno mučenje i odumiranje tela, čega sam tek kasnije postao svestan.

Jela je, zbog moje glavobolje, unosiila u mene sumnju da polako ali zasigurno luđim, i da je to neizlečiva bolest, da će uskoro nastupiti dani potpunog zamračanja i da je potrebno što više raditi. Ujedno, govorila mi je da treba da izbegavam susrete s ljudima kako im ne bih dao mogućnost da uvide ili otkriju moju bolest.

Sve više sam se osamljivao, znao sam samo za Jelin svet i svet kolorita, boja, ali i svoje nemoći da se predam potpuno slici. Činilo mi se da nijedan potez rukom ne mogu učiniti a da nije u njemu vidljiv trag bolesti.

Lekaru sam retko odlazio; da li iz potajne želje da Jela jedina ima pravo da zna o mojoj bolesti, ili u verovanju da mi spasi niotkud nema — ostajao sam u svekome nepregledne haotičnosti, pomiren s bolešću. Ukoliko bih hteo da se otrgnem od umiš-

S Milicom sam se rastao bez dogovora za sledeći susret, ali, slutio sam da ću je uskoro videti, jer nedostajao mi je razgovor s njom, toplina od koje mi se razbuktavala krv. Kratkim pozdravom javio sam se iz svoga grada i pozvao je da se vidimo, a, u stvari, hteo sam joj poslati bujicu reči koja je, pri pomisli na nju, navirala na moje usne i oštro se ubadala u vrhove prstiju, ali su ruke ostale skršene i jedino moćne da ispišu nekoliko reči. Verujući da će uskoro doći, počeo sam da je očekujem.

Pređa mnom je stajala praznina koju je jedino njen dolazak mogao popuniti. Nekoliko dana spremao sam svoj atelje; slike koje su mi bile drage stavljao sam na vidno mesto kako bi ih mogla ugledati čim bude došla, zatim, nezadovoljan tim rasporedom, okretao sam ih k zidu, da bi ih nakon svih pokazao Milici i time izazvao njeno oduševljenje. U meni se s pojavom novog dana javljala drugačija ideja o konačnom izgledu i pripremi ateljea, a sve me je to dovodilo do gneva, i zato — odlučio sam da pokušam da napravim skicu njenog portreta na osnovu sećanja, a nakon jednog susreta s njom. To me je za izvesno vreme smirilo, duže sam se zadržavao u ateljeu, jer rad na portretu uneo je njeno potpuno prisustvo, misli na nju ispunile su moj glupi prostor — osećao sam puninu vazduha. Na razasutim papirima prvo sam ucrtao njene oči, zatim usne, nos, ali izraz lica uvek bi se menjao. To me je zabavljalo: video bih njen smeh, a onda bi mi postala nestvarna, daleka, nepostojeća i beskrajno osamljena. Nakon iscrpnog dana, kacija sam poredao sve crteže, video sam mračnik likova, bezbroj osmeha, neprobijnost u očima, i kao da sam stajao pred galerijom likova, a tragao sam i želeo da pronadem samo jedan — lik Milice.

Čekao sam je.

U iščekivanju, bio sam siguran da će doći, ali pošto nisam znao dan dolaska, nisam daleko odlazio od kuće ili ateljea, a uvek sam išao putem kojim bi Milica morala proći od autobuske stanice do mene. Bila je tako daleka, a tako blizu moga vazduha, moje sobe, vode, puta, i — ogromne tišine

ljene bolesti, Jela bi bila prisutna, dugim, iscrpljujućim razgovorom sve više me je razarala, a za sve vreme sumnje smo potkrepili alkoholom. Što smo više pili, razgovor je bio topliji, i iz one prvotne muklosti, otvarala se nova mogućnost spasa. Tada smo se prikrivali od ljudi, vrata nikome nismo otvarali, naše razaranje pripadalo je samo nama; ja sam to činio iz razloga da niko ne sazna za moju bolest, a Jela — da ne bude uhvaćena u svojoj igri, ubeđenosti da mi jedino ona može pomoći i da mi je bez nje nemoguće živeti. Ja sam joj svojim pristankom dao potpuno pravo, i ona je, zajedno sa mnom, počela da veruje u moju neizlečivost na koju je jedino ona imala pravo.

Nisam postojao.

Mojim disanjem, hodom, pokretima, vladala je Jela. Iz još nejasne želje da stvarno pokušam da oživim svoje Ja, da nađem sebe, hteo sam da se odvojim od Jele, ali ne naglo, već da korak po korak izničem kao što sam na sve postepeno i pristajao. Odluku sam rekao Jeli, mislio sam da će mi pomoći. Blagim dodirnom spustila je moje telo na ležaj; potpuno sam se predao, bez straha šta će dalje učiniti, mislio sam, ovo je poslednja doza leka koju uzimam, opustio sam usne iz kojih ni reč nije potekla, a govorio sam:

Moram otići od Jele.

Svu noć reč nismo progovorili. Gledao sam u tavanicu, disao, Jela je ležala pored mene, samo su nam se dlanovi dodirivali. Znam, ona ne spava; a da li u ćutanju odlazi od mene, šta smeru, zašto ništa ne govori, jesam li je iznenadio svojom odlukom da pokušamo živeti odvojeno?! Da je bar reč rekla? Za trenutak, učinilo bi mi se da prestaje njeno disanje, a nisam mogao glavu k njoj da okrenem. Ujutru, svetlost je udarala kroz prozore, soba se zelenela od navučenih zastora, Jela je ustala i donela kafu.

Kada nam se najzad pogledi susretoše, znao sam da Jela postoji i da ne mogu otići od nje. Video sam sebe u njoj. Ostala je još tren zategnuta u mene kako bih ja učinio pokret i time odagnao sumnju da me je ona primorala na povratak. Slike su se pomerale na zidovima, mrtva priroda rasprsla se po podu, k nama su hrlile stvari — i ja čvrsto prigrlih Jelu. Iz njenog tela oteo se krik: »Boliš me«.

Ništa više nije postojalo: samo Jela. Preda mnom se razbuktalo njeno telo: sve više je ljubeći, ugrizima sam joj nanosio bol, ona se izmicala i vraćala, migoljila u mojim rukama i najzad, pripala mi je. Osećao sam da mojim venama struji modra krv, da nisam mogao otići od Jele i da joj zbog toga nanosim bol: a bila je moje Ja, moja bolest, sam, disanje. Iz grla mi je htele isisati dah, osetio sam crvenilo, krv da mi nadire, i znao sam: tu mi je sazdana Jela, ako zagriže, usnama će isceliti topli dah, dušu, osetila ju je kako se pod jezikom palaca. Zasopila ju je svojim dahom. Bila je topli vazduh koji je sve više ulazio u Jelu i ispod vrata u šupljinu, ostala je zatočena, nije bila više moja.

Skolila ju je Jela.

Danima posle toga osećao sam se ozaren svetlošću: gledao sam a nisam razaznavao stvari, ali sam mogao posmatrati kako bilje diše. Prestao sam da mislim na odlazak od Jele, to je bila čaura u kojoj mi je bilo toplo, i najzad, strahovao sam da ona ne učini proboj, da ne razori opnu, da ne ode od mene.

A onda, došla je Milica. Udvojeni život mi je smetao, slutio sam da obe znaju, ostavljale su me bespomoćnog, Jela je u svojoj premoći mislila da ću se ubrzo njoj vratiti i da je potrebno da to sam vidim — a Milica je svojom tišinom ulazila u mene.

Trebalo je da prođe mnogo vremena da mi postane nemoguće da život nastavim u Jeli. Činilo mi se da imam ogromne grudi, veliko i snažno telo iz koga je moglo da zrači mnogo toplote i ljubavi, ali kada me je skolila bol, shvatio sam da sam nemo-

ćan i slab da ga podnesem. Nisam otišao od Jele, a nisam izneverio Milicu, one su postojale, ali ih ja više nisam mogao razlučiti.

Nisam postojao.

Danima sam tražio za sobom: nisam mogao da pronađem svoj puls, krv da osetim, ruke da očvrstnem, vazduh da udahnem — nigde me nije bilo. Video sam za sobom, pokušavao sam da pronađem svoj identitet, a pre svega, bilo mi je potrebno da nazrem svoj lik i time potvrdim svoje postojanje.

Video sam lik konja.

Ležao je nepokretan na nepreglednoj livadi s opuštenom glavom na travi — sam. Svetlost mu se prelivala niz crnu dlaku, odbijala se i bilo je nemoguće gledati k njemu. Usnio je, a u razdanak san ga je prevario, bio je onemoćao za bilo kakav pokret, do prvog sumraka neće moći izdržati: iz neba nije slutilo da će biti kiše, na zemlji ništa nije bilo, samo zelena, niska trava.

Bio sam daleko da bi me ugledao, ako je uopšte u obamrlosti mogao da nazire pokrete. Hteo sam ga povesti k izvoru, uzice nisam imao, a nisam znao hoće li poći za mnom, hoće li znati da me sledi, tražio sam put ka sporazumevanju, nemuštom govoru.

Odjednom, ustao je. Kada je osetio sigurnost u nogama, uzdigao je visoko glavu, zabacio grivu; čuo sam njegovo rzanje. Kopitama je podrivao zemlju, zatim, napravio je mali krug, a onda, sve brže i veće krugove je pravio. U galopu je tek ovlaš dotirivao zemlju, probijao je vazduh, opirao se vetru. Koliko je snage i lepote bilo u njegovom telu, kakvog sklada u pokretima, mišićima, gipkosti vrata i nogu. Iz nozdrva mu je kuljala vatra i pena, u očima svetlost i — odjednom, nestao je iz moga vidokruga.

Znao sam, zasigurno, da je time okončano moje odvajanje od Jele.

U sutrenju, hitao sam Milici.

VIŠE I MANJE OD ŽIVOTA

(26. festival jugoslovenskog
igranog filma)

borislav andelić

Želim odmah da podvučem da nikada nisam bio pristalica novinarskog senzacionalizma, niti sam padao pod njegov uticaj, koji se u postfestivalnim raspravama veoma često svodi na osporavanje odluka službenog žirija, na osporavanje stručnosti pojedinih članova, na rekla-kazala i ostala kuloarska preklapanja. I to iz razloga što verujem da u načinu izbora ljudi, u uslovima u kojima rade naši žiriji, u procesima festivalskih pozicija, u spektru raznih subjektivnih ili »društvenih« interesa, svaki žiri mora da ima izvesne propuste i greške. Greške su ljudske i razumljive. Ali sve mora imati meru i granicu zdravog razuma i ukusa (ma koliko fleksibilni bili u njihovom tumačenju), a ovogodišnji žiri je sve postojeće granice prevazišao u svojim nadriumnim kompromisima i proizvoljnostima.

Greške uvek imaju svoj početak i kraj. Početak niza grešaka, u kome je tako uporno i dosledno istrajavao ovogodišnji žiri, veoma se lako može pronaći već u samoj nominaciji — za tri glavne nagrade žiri imenuje čak petnaest filmova (a naknadno uvršćuje i Klopčičevo *Traženje*). Sesnaest kandidata za Zlatnu arenu, to je već farsa! Valjda nikome nije jasno (osim članovima žirija) zašto je glavna nagrada za žensku ulogu dodeljena Gorici Popović u *Nacionalnoj klasi*, filmu u kojem glume gotovo i nije bilo, kada je bilo ženskih likova neuporedivo boljih, zrelijih i zanimljivije ostvarenih; ili, kako je Srebrna arena za režiju dospela u ruke Hajrudina Krvavca, kada je *Partizanskoj*

eskadrili upravo hronično nedostajala rediteljska ruka koja bi ovaj ratni spektakl uobličila u celovit film. To je velika tajna. Zašto je, konačno, Veliku zlatnu arenu dobio *Trofej* Karolja Vičeka, a nije nijedan od sledećih filmova: *Zemaljski dani* teku Gorana Paskaljevića, *Vrdoljakov Povratak*, *Novinar* Fadila Hadžića, *Usijanje* Bore Draškovića, *Kvar* Miše Radivojevića — to je, takođe, velika tajna — jer svaki od ovih filmova, uz sve propuste i eventualne primedbe, predstavljao je zanimljiviji filmski i umetnički rezultat.

Takvi promašaji jednog žirija (autoritativnog po društvenim prerogativima) na jednom autoritativnom nacionalnom filmskom skupu kakav je Pula, ne mogu i ne smeju ostati nezapaženi. Osim toga, ne radi se samo o njihovim »pogreškama«, prouzrokovanim delimično spletom okolnosti u kojima se uvek odvija »drama« pulskih sudija, nepodesnošću pravilnika, odsustvom kriterijuma, čudnom hibridnom tvorevinom heterogenih interesa, znanja i ljubavi prema filmu, nego i o pogrešnoj stimulaciji određene vrste filmova, i rezultata rada, o krivom usmeravanju jugoslovenske proizvodnje i, na kraju, šteti koja je u ukupnosti ovih »odluka« načinjena autorima i proizvođačima filmova.

FILMOVI BOLJI OD ŽIRIJA

Iskustvo nas uči da će jugoslovenska kinematografija i ovom prilikom, kao i u nekoliko ranijih navrata, uspešno prebroditi i preoleti čak i ovakav žiri kakav je bio ovogodišnji. Dakle, ostavimo njihove odluke po strani i okrenimo se onome zbog čega se ipak svake godine okuljamo u Areni.

Dvadeset šesti festival jugoslovenskog igranog filma, očigledno, nije pokazao neki značajniji kvalitativni skok, ali nije ni nazadovao. Jer, bilo je najmanje desetak filmova koji su svojim značenjem i idejama mogli mirno da izdrže svaku društvenu i umetničku analizu. Ipak, u celini, festival je ostao u granicama standardnosti, korektnosti, povišene profesionalnosti i tematske ujedinjenosti, uz nekoliko pojedinačnih, nešto zanimljivijih pokušaja i istraživanja. Prve vrednosti ovogodišnje manifestacije sadržane su, pre svega, u daljoj afirmaciji savremenih tema, boljoj zanatskoj opremljenosti i oblikovanosti ostvarenja, te u pojavi nekolicine nadarenih novih autora.

Praveći bilans ostvarenja viđenih na ovogodišnjem pulskom festivalu, nije teško doći do zaključka da je savremeni film, ili,